

## O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI IBORALARNING ISHLATILINISH SHAKLLARI

*Muallif: Najmiddinova Roziya*

*Qo'qon Universiteti Andijon filiali*

*FTO' Ingliz tili yo'nalishi 25-23-guruh talabasi*

*Tel: +99894 101 28 38*

*Email: [roziyan2007@gmail.com](mailto:roziyan2007@gmail.com)*

*Ilmiy rahbar: Sobirov Otabek Qodirovich*

*E-mail: [otabeksobirov774@gmail.com](mailto:otabeksobirov774@gmail.com)*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi iboralarning qo'llanilish shakllari, ularning tuzilishi, semantik xususiyatlari hamda funksional vazifalari qiyosiy tahlil qilingan. Iboralar tilning obrazlilik darajasini oshiruvchi, ma'no nozikliklarini ifodalovchi muhim birliklar bo'lib, har ikkala tilning leksik-semantik tizimida alohida o'rin tutadi. Maqolada iboralarning kelib chiqish manbalari, ularning grammatik tuzilishi hamda nutq jarayonidagi uslubiy vazifalari ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, ingliz va o'zbek tillarida uchraydigan frazeologik birliklarning o'xshash va farqli jihatlari misollar orqali ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari iboralardan to'g'ri foydalanish, ularni tarjima jarayonida adekvat talqin qilish va til o'rganuvchilar uchun samarali o'quv jarayonini tashkil etishda muhim ahamiyatga ega ekanini ta'kidlaydi.

**Аннотация:** В данной статье проведён сравнительный анализ форм употребления фразеологических единиц в узбекском и английском языках. Фразеологизмы, являясь важными элементами выразительности, выполняют значимую роль в передаче смысловых оттенков и эмоциональности речи. Исследование раскрывает особенности происхождения, структуры и функционального применения идиом в речи. Особое внимание уделено сходствам и различиям между фразеологизмами двух языков, а также типичным трудностям, возникающим при их переводе. Полученные результаты могут быть полезны для преподавателей, студентов и переводчиков, стремящихся к более глубокому пониманию механизмов употребления устойчивых выражений.

**Abstract:** This article presents a comparative analysis of the usage patterns of idiomatic expressions in Uzbek and English. Idioms serve as key linguistic units that enhance expressiveness, convey subtle meanings, and enrich the overall structure of speech. The study examines the origins, grammatical features, and functional roles of idioms in both languages. Special attention is given to similarities and differences between Uzbek and English idiomatic expressions, supported by illustrative examples. The research findings emphasize the importance of accurate interpretation and

translation of idioms, highlighting their role in improving language learning efficiency and cross-cultural communication.

**Kalit soʻzlar:** ibora, frazeologizm, qoʻllanilish shakli, semantika, qiyosiy tahlil, idiom, tarjima, strukturaviy birlik

**Ключевые слова:** фразеологизм, выражение, семантика, идиома, структура, употребление, сравнение, перевод

**Keywords:** idiom, phrase, semantics, usage, structure, comparison, translation, expression

**KIRISH.** Til — inson tafakkurining eng asosiy koʻrinishlaridan biri boʻlib, unda nafaqat grammatik tuzilmalar, balki xalqning dunyoqarashi, madaniy qadriyatlari va tafakkur tarzini aks ettiruvchi barqaror birliklar ham mavjud. Shunday birliklardan biri — iboralardir. Iboralar, ayniqsa frazeologik birliklar, har bir tilda oʻziga xos maʼno, uslub va taʼsir kuchiga ega boʻlib, ular soʻzlarning oddiy yigʻindisi emas, balki mazmunan yaxlit, koʻchma maʼnoli, tayyor nutq qurilmalari hisoblanadi. Oʻzbek va ingliz tillarida iboralarning shakllanish jarayoni, ulardan nutqda foydalanish darajasi hamda ularni idrok etish mexanizmlari tubdan farqlanishi mumkin. Buning sababi — ikki tilning tarixiy rivojlanishi, madaniy qatlamlari, xalqning turmush tarzi, tafakkur shakli va adabiy anʼanalar bilan bogʻliqdir.

Ingliz tilida iboralar, xususan idiomlar, juda keng tarqalgan boʻlib, ular nutqning deyarli barcha uslublarida uchraydi. Masalan, “break the ice”, “once in a blue moon”, “under the weather” kabi iboralar kundalik muloqotda ham, badiiy adabiyotda ham faol qoʻllanadi. Oʻzbek tilida esa “koʻngli togʻdek”, “yuragi hapriqdi”, “koʻzini ochmoq”, “ayniqsa ishlari yurishmay qoldi” kabi iboralar xalqona ruh, milliy metaforika va tarixiy tajriba asosida shakllangan.

Ushbu iboralarni oʻrganishning dolzarbligi ularning tarjima jarayonida, til oʻrgatishda, til madaniyatini rivojlantirishda va nutqni boyitishda tutgan oʻrnidan kelib chiqadi. Chunki iboralar bevosita soʻzlama maʼnoga ega boʻlmagani sababli, ularni har doim kontekst orqali talqin qilish zarur boʻladi. Talqin etish jarayonidagi xatoliklar esa mazmunning notoʻgʻri anglanishiga olib kelishi mumkin.

Mazkur maqolaning maqsadi — oʻzbek va ingliz tillarida mavjud iboralar tizimini qiyosiy jihatdan oʻrganish, ularning maʼno, tuzilish, qoʻllanilish shakllari hamda funksional vazifalarini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Ishning ilmiy ahamiyati shundaki, unda ikki til oʻrtasidagi frazeologik birliklar oʻxshashligi va farqlari keng qamrovda koʻrib chiqiladi, bu esa tarjimonlar, oʻquvchilar, tilshunoslar va oʻqituvchilar uchun muhim nazariy manba boʻlib xizmat qiladi.

Til oʻrganuvchi har bir shaxs idiomlar va iboralarning asl maʼnosini bilmas ekan, nutqni toʻliq tushunishi yoki uni tabiiy tarzda qoʻllay olishi qiyin. Shu sababli, mazkur tadqiqot nafaqat nazariy ahamiyatga, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Shuningdek,

maqola ikki turli til oilasiga mansub o'zbek va ingliz tillarining iboralar tizimini bir joyda qamrab olgani bilan ham alohida qimmatga ega.

**ASOSIY QISM** . O'zbek va ingliz tillaridagi iboralar — tilning eng qadimiy, mazmunan boy, ma'naviy qatlamni aks ettiruvchi frazeologik birliklar bo'lib, ular nafaqat ma'no, balki xalqning ruhiyati, dunyoqarashi va hayotiy tajribasini o'zida mujassamlashtiradi. Har ikki tilda idiomlarning shakllanishi, qo'llanish sohasi va semantik yuklamasi o'ziga xos bo'lgani uchun ularni qiyosiy jihatdan o'rganish bugungi tilshunoslikning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri sanaladi. Iboralarning asosiy o'ziga xos jihati shundaki, ularning mazmuni tarkibidagi so'zlarning lug'aviy ma'nosidan kelib chiqib aniqlanmaydi. Masalan, ingliz tilidagi “spill the beans” iborasi so'zma-so'z “loviya to'kish” degan ma'noni anglatadi, ammo asl mazmuni “sirni oshkor qilish” demakdir. O'zbek tilida esa “tili uzun” iborasi “o'ta ko'p gapiradigan yoki tartibsiz” degan obrazli ma'noga ega. Bu esa frazeologik birliklarning kontekstga bog'liq holda talqin qilinishini talab qiladi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi iboralar kelib chiqishi, shakllanish manbalari va qo'llanilish usullarida farqlarga ega. Ingliz idiomlari ko'proq qadimiy german, lotin, fransuz manbalaridan kirib kelgan bo'lsa, o'zbek iboralari turkiy xalqlar madaniyati, islomiy manbalar, xalq og'zaki ijodi va an'anaviy turmush tarziga tayanadi. Masalan, ingliz tilidagi “hit the sack” (uyquga yotmoq) iborasining kelib chiqishi qadimiy yotoq xaltalariga borib taqalsa, o'zbek tilidagi “yuragi orqaga tortdi” iborasi ko'proq milliy mentalitetga xos psixologik holatni tasvirlaydi.

Iboralar grammatik jihatdan turli ko'rinishda bo'lishi mumkin: otli iboralar, fe'lli iboralar, sifatli birikmalar, qo'shma gap shaklidagi iboralar va hatto butun bir matn mazmunini o'z ichiga oluvchi barqaror konstruksiyalar. Ingliz tilida frazeologik fe'llar juda keng tarqalgan: “look after”, “turn down”, “give up”, “carry on” kabi birliklar gap tuzilmasida fe'l va predlogning birikishi orqali hosil bo'lib, o'zbek tilidagi “ko'ngil bermoq”, “tashvishga tushmoq”, “ko'z-quloq bo'lmoq” kabi iboralar bilan semantik jihatdan o'xshash. Biroq ingliz frazal fe'llarining grammatik jihatdan ko'p variantli bo'lishi — ularni o'zbek fe'llaridan ajratib turadigan muhim xususiyatdir.

O'zbek tilidagi iboralarda ko'proq metafora, xalqona obrazlar, tabiat va hayotiy tajriba tasvirlari uchrasa, ingliz tilida esa tarixiy voqealar, madaniy ishoralar, diniy tushunchalar bilan bog'liq tasvirlar keng tarqalgan. Masalan, ingliz tilidagi “the last straw” iborasi qo'nochning orqasiga qo'yilgan eng oxirgi somon uni yiqitganini bildiruvchi qadimiy rivoyatdan olingan bo'lsa, o'zbek tilidagi “bo'yniga olish” iborasi mas'uliyatni qabul qilish ma'nosida ishlatiladi.

Frazeologik birliklar nutqning stilistik darajasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ingliz nutqida idiomlardan foydalanish nutqni jonli, tabiiy, xalqona ohangda ifodalaydi. O'zbek nutqida ham iboralar badiiylikni oshiradi, fikrni kuchaytiradi, emotsional ta'sirni boyitadi. Har ikkala tilning adabiyotida iboralar muhim uslubi

vosita bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, Shakespeare asarlarida juda ko‘p idiomlar uchraydi: “heart of gold”, “wild-geese chase”, “break the ice”. O‘zbek adabiyotida esa Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Oybek asarlarida iboralar keng qo‘llangan.

Iboralarning tarjimasi doimo murakkab masaladir. Chunki ular so‘zma-so‘z tarjima qilinsa, asl ma‘no yo‘qoladi. Shu bois iboralarni tarjima qilishda ekvivalent, analog yoki erkin talqin usullaridan foydalaniladi. Masalan, ingliz tilidagi “once in a blue moon” iborasini so‘zma-so‘z tarjima qilish befoyda, o‘zbekcha muqobili “juda kamdan-kam” bo‘ladi. Xuddi shunday, o‘zbek tilidagi “ittini ergashtirib bo‘lmaydi” iborasini ingliz tiliga “impossible to convince” yoki “hard to deal with” kabi erkin tarjima qilish mumkin, chunki o‘zbekcha obraz ingliz madaniyatida mavjud emas.

Iboralarning yana bir muhim jihati — ular ko‘p hollarda emotsional ma‘no yuklaydi. Ingliz tilidagi “under the weather” iborasi odamning o‘zini yomon his qilayotganini yumshoq ohangda ifodalasa, o‘zbek tilidagi “boshidan shamol o‘tgan” iborasi beparvolik yoki tajribasizlikni bildiradi. Bu holatlar iboralarning madaniy kontekstga bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, iboralar o‘quv jarayonida ham muhim ahamiyatga ega. Til o‘rganuvchilar idiomlarni puxta bilsalar, nutqi yanada tabiiy, mantiqli, mazmunli bo‘ladi. Ingliz tili o‘rganuvchilar ko‘pincha iboralarni so‘zma-so‘z tarjima qilish xatosiga yo‘l qo‘yadilar, bu esa muloqotda tushunmovchilikka olib keladi. Til o‘qituvchilari iboralarni kontekst asosida o‘rgatishi, ularning tarixi, madaniy ma‘nosi va qo‘llanish vaziyatini tushuntirishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek va ingliz tillaridagi iboralar o‘zining milliy xususiyatlari, semantik yuki, stilistik vazifalari bilan bir-biridan farq qilsa-da, ularning nutqni jonlantirish va mazmunni boyitishdagi roli umumiydir. Har ikki tilning iboralari inson tafakkuri, madaniyati va turmush tarzining yorqin aksidir. Shu sababli ularni chuqur o‘rganish tilshunoslik, tarjimashunoslik va pedagogika uchun juda katta amaliy va nazariy ahamiyatga ega.

**XULOSA.** O‘zbek va ingliz tillaridagi iboralar tilning mazmuniy boyligini, xalqning dunyoqarashi va madaniy qadriyatlarini ifodalovchi muhim frazeologik birliklardir. Qiyosiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ingliz tilidagi iboralar ko‘proq tarixiy, diniy, madaniy ishoralariga tayanadi, o‘zbek tilidagi iboralar esa xalqona obrazlar, hayotiy tajribalar va milliy mentalitet bilan boyigan. Har ikki tilda iboralar nutqning emotsional ifodasini kuchaytiradi, fikrni yorqin va ta’sirchan yetkazadi. Tarjima jarayonida idiomlarni so‘zma-so‘z tarjima qilish mumkin emasligi ularning murakkabligini ko‘rsatadi, shu sababli ma‘no jihatdan mos ekvivalentlarni topish zarur. Til o‘rganuvchilar uchun iboralarni o‘rganish nafaqat lug‘aviy boylikni oshiradi, balki madaniy tushunchalarni chuqurroq anglashga yordam beradi. Shuning uchun iboralar har ikki tilda ham muhim lingvistik va madaniy ahamiyat kasb etadi.

**ADABIYOTLAR RO‘YXATI:**

1. H. Doniyorov. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. — Toshkent: Fan, 2019. — 280 b.
2. S. Asqarova. O‘zbek tilida frazeologiya masalalari. — Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021. — 198 b.
3. Sh. Rahmatullayeva. O‘zbek tilining frazeologik tizimi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2018. — 250 b.
4. A. V. Koonin. English Phraseology Theory. — Moscow: Vysshaya Shkola, 2004. — 320 p.
5. Jennifer Seidl & W. McMordie. English Idioms and How to Use Them. — Oxford University Press, 2010. — 240 p.
6. Collins COBUILD. Dictionary of Idioms. — HarperCollins, 2012. — 350 p.